

Bogdan Chmieliński

Rozważania nad naukami o bezpieczeństwie i bezpieczeństwem społeczności lokalnych

Historia i Polityka nr 23 (30), 53-67

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogdan CHMIELIŃSKI

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Prawa i Administracji, Polska

Rozważania nad naukami o bezpieczeństwie i bezpieczeństwem społeczności lokalnych

Reflections on the Safety Science and Security of Local Communities

• Abstrakt •

Nauki o bezpieczeństwie jako dyscyplina w dziedzinie i obszarze nauk społecznych mają już sześć lat. Podejmuje się próby poszukiwania tożsamości nauki, wprowadzania ładu terminologicznego, definicyjnego i metodologicznego. Refleksje teoretyczne dotyczą m.in. nazwy dyscypliny (nauki o bezpieczeństwie czy nauka), subdyscyplin i specjalności w dyscyplinie, tożsamości metodologicznej, działalności edukacyjnej w zakresie bezpieczeństwa i funkcjonowania wiodących ośrodków naukowych. Jednym z obszarów zainteresowań nauk o bezpieczeństwie jest społeczność lokalna i zagrożenia, które wpływają na jej funkcjonowanie. W dyskusji nad wyodrębnieniem subdyscyplin i specjalności można rozważyć bezpieczeństwo społeczności lokalnych jako odrębny zakres eksploracji naukowej, mający określony przedmiot i teren poszukiwań naukowych.

Słowa kluczowe: nauka, bezpieczeństwo, społeczeństwo, tożsamość, metodologia, edukacja

• Abstract •

The science of safety as a discipline in the field of social sciences is already six years old. Attempts are made to search for the identity of science, to introduce the terminology, definition and methodology. Theoretical reflections concern, inter alia, the name of the discipline, safety science or safety sciences sub-disciplines and specializations in discipline, methodological identity, educational activity in the field of security, and the functioning of leading scientific centers. One area of interest for safety sciences is the local community and the threats that affect their functioning. In the discussion on the separation of sub-disciplines and specialties, the security of local communities can be considered as a separate area of scientific exploration having a specific subject and area of scientific exploration.

Keywords: science, security, society, identity, methodology, education

Nauki o bezpieczeństwie

Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego 8 sierpnia 2011 roku podpisał rozporządzenie w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, w którym po raz pierwszy znalazły się nauki o bezpieczeństwie jako dyscyplina w dziedzinie i obszarze nauk społecznych. Minęło 6 lat, nauki wchodzą w wiek szkolny, pojawiają się pierwsze próby podsumowań, formułowania pytań i wątpliwości. Wielu wiodących przedstawicieli nauk o bezpieczeństwie sporządza pierwsze analizy, wnioski i propozycje, które mają wprowadzić ład terminologiczny, definicyjny i metodologiczny. Doprecyzować rozstrzygnięcia dotyczące obszarów badawczych i interdyscyplinarnej współpracy z naukami pokrewnymi. O wadze problemu świadczą konferencje dedykowane tej tematyce. Tylko w 2017 roku w wiodących ośrodkach naukowych zorganizowano szereg spotkań poświęconych dyskusji nad tożsamością i samodzielnością nauk o bezpieczeństwie. Wymiana poglądów dała wiele cennych spostrzeżeń, uwag i konkretnych propozycji, które w przyszłości mogą przynieść dużo cennych rozwiązań w eksploracji bezpieczeństwa.

Obradujący w dniach 19 i 20 września 2017 roku Narodowy Kongres Nauki wprowadził do dyskusji nowy element – propozycję systematyki nauk, podziału dziedzin i dyscyplin według międzynarodowych standardów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). W tej strukturze nie ma nauk o bezpieczeństwie ani zbliżonej w nazwie dyscypliny. Dyskusje kongresowe wskazują, że problemy bezpieczeństwa dryfują w kierunku politologii i ewentualnej specjalności. Trudno podejmować dyskusję z projektem i konsultowanymi propozycjami. Jako przedstawiciel nauk o bezpieczeństwie mogę wyrażać subiektywne opinie i poglądy, ale trudno przejść obojętnie nad deprecjacją poszukiwań naukowych w obszarze bezpieczeństwa. Współczesny dyskurs nad problemami cywilizacyjnymi, determinantami rozwoju społecznego wskazuje, że na plan pierwszy wybijają się zagadnienia bezpieczeństwa w skali globalnej, regionalnej, lokalnej i personalnej. A. Maslow w hierarchii potrzeb wskazuje bezpieczeństwo jako drugą w kolejności rangi potrzebę człowieka. Przykłady wspierające można mnożyć, ale problem nie tkwi w merytorycznym uzasadnieniu, a odgórnym dostosowaniu polskich rozwiązań do standardów międzynarodowych.

Nie wdając się w polemikę na temat proponowanych rozwiązań w sferze obszarów, dziedzin i dyscyplin nauki w Polsce, można kontynuować dyskusję nad obecnymi rozwiązaniami w naukach o bezpieczeństwie. Dalszej konstruktywnej wymiany poglądów, refleksji i ścierania stanowisk wymagają m.in. nazwa dyscypliny, problemy metodologii badań nauk o bezpieczeństwie, działalność edukacyjna,

kształcenie przyszłych kadr działających na rzecz bezpieczeństwa i integracja środowiska naukowego. Odrębnego potraktowania wymaga funkcjonowanie w przestrzeni publicznej, politycznej i społecznej problemów bezpieczeństwa. W wielu kluczowych momentach brakowało pogłębionego głosu przedstawicieli nauk o bezpieczeństwie. W obecnej skomplikowanej rzeczywistości politycznej, społecznej i prawnej musimy odpowiedzieć na szereg pytań dotyczących relacji między bezpieczeństwem a rozwojem, wolnością jednostki i ogółu obywateli. Pytanie: ile bezpieczeństwa, a ile wolności i swobód obywatelskich, jaki jest poziom ochrony naszych wartości, jest nader aktualne (Wróblewski, 2017).

Podstawowy dylemat, którego nie należy lekceważyć, to nazwa dyscypliny: nauki o bezpieczeństwie czy nauka o bezpieczeństwie. W ferworze konferencyjnych dyskusji świadomie lub nie padają obydwie nazwy. Próby podjęcia merytorycznej rozmowy kończą się najczęściej odwołaniem do formalnego rozstrzygnięcia z 2011 roku. Jeżeli przyjmujemy obecną nazwę, to należy sformułować szereg pytań, które wymagają odpowiedzi:

- czy mówimy o pewnym zbiorze zamkniętym, czy też otwartym i systematycznie uzupełnianym o kolejne „nauki”?
- czy możemy doprecyzować, o jakie nauki chodzi?
- mówiąc o socjologii, psychologii, filozofii, pedagogice bezpieczeństwa, mamy na myśli jedną z nauk o bezpieczeństwie, czy specjalność w socjologii, filozofii itd.?
- czy w naukach o bezpieczeństwie możemy mówić o naukach pomocniczych (np. w historii mamy nauki pomocnicze historii)?
- jeżeli przyjmujemy obecnie obowiązujące rozstrzygnięcie nauki o bezpieczeństwie, to czy jest w nich miejsce dla subdyscyplin i specjalności, czy nie doprowadzimy do rozdrobnienia i galimatiasu?

Przyjmując nazwę dyscypliny „nauka o bezpieczeństwie”, możemy mówić o subdyscyplinach i specjalnościach, stworzymy wtedy strukturę hierarchiczną. Podstawą każdej nauki jest działalność edukacyjna, kształcenie kadr na potrzeby społeczeństwa i działalności naukowej. W wielu uczelniach z powodzeniem funkcjonuje kierunek bezpieczeństwo z odpowiednim przymiotnikiem; wielość nazw, programów tworzonych często pod kątem zatrudnionych w danej uczelni wykładowców nie sprzyja identyfikacji z nauką. Źle zrozumiana wolność doprowadziła do różnorodności programowej, która nie zawsze dobrze służy nauczaniu bezpieczeństwa, a w niektórych programach trudno w ogóle znaleźć treści związane z bezpieczeństwem. Jeżeli dany kierunek identyfikujemy z naukami o bezpieczeństwie, to powinien zawierać pewien określony standard, obowiązującą podstawę programową. Nie musi być dominujący, decydujący o doborze zdecydowanej

większości treści i efektów kształcenia, poziom 50% może być właściwy. Druga połowa może odzwierciedlać specyfikę uczelni, potrzeby lokalnego rynku pracy i poszukiwania naukowe pracowników naukowych.

Rozstrzygnięcia wymaga poziom ogólności kształcenia oraz decyzja, kiedy i na jakim poziomie przechodzimy od ogólnego do specjalistycznego. Czy na studiach I stopnia wprowadzamy specjalizacje i jeżeli tak, to kiedy. Doprecyzować musimy sposób prowadzenia studiów magisterskich, czy zgodnie z założeniami systemu bolońskiego przygotowujemy do pracy naukowej, czy wysoko kwalifikowanego fachowca w zakresie bezpieczeństwa.

Podstawą wszystkich nauk są badania naukowe, stosownie dobrana i wypracowana metodologia badań. Nauki o bezpieczeństwie są stosunkowo młodą dyscypliną i trudno oczekiwać, żeby legitymowały się sprecyzowanymi, zweryfikowanymi procedurami, metodami i technikami badawczymi. Większość naukowców wywodzi się z nauk wojskowych, na gruncie których zdobywali doświadczenie i weryfikowali metodologiczny warsztat. Także obecnie czerpiemy z nich wzory i konkretne rozwiązania metodologiczne. W ujęciu szerszym korzystamy z dorobku metodologicznego nauk społecznych, humanistycznych i coraz częściej z nauk ścisłych.

Na bazie tych nauk, ale także własnych doświadczeń badawczych powinniśmy budować podstawy metodologiczne nauk o bezpieczeństwie. Jeżeli chcemy zachować samodzielność, budowa spójnego systemu metodologicznego jest obowiązkiem. Żeby osiągnąć cel, musimy prowadzić podstawowe badania, oparte na oryginalnych, nowatorskich rozwiązaniach warsztatowych, upowszechniać wyniki i publikować w uznanych wydawnictwach.

Obecnie na przeszkodzie tworzeniu zaawansowanych podstaw metodologicznych nauk o bezpieczeństwie stoi mała ilość badań podstawowych, publikacji oryginalnych wyników. Większość publikacji ma charakter przeglądowy, odzwierciedlający aktualny stan wiedzy, stanowi kompilacje współczesnych poglądów zagranicznych i polskich naukowców. W efekcie publikujemy znikomą ilość oryginalnych prac o charakterze metodologicznym, szereg prac ma charakter przyczynkarski, formę poradników metodycznych i przewodników dla studentów.

Kolejnym ważnym czynnikiem jest integracja środowiska naukowego. Większość uznanych nauk ma wewnętrzną strukturę, organizację zespalałą ich przedstawicieli. Z reguły są to towarzystwa o zasięgu ogólnokrajowym i międzynarodowym z wypracowanymi zasadami, regułami funkcjonowania, wyłaniania władz i formułowania programów działania. W naukach o bezpieczeństwie przez sześć lat nie udało się powołać do życia organizacji, która by jednoczyła środowisko. Jeszcze przed formalnym wpisaniem dyscypliny do struktury polskiej nauki, w czerwcu

2011 roku, spotkaliśmy się w Szczytnie na I zjeździe przedstawicieli nauk o bezpieczeństwie. Jednym z jego efektów miały być kolejne spotkania organizowane w różnych ośrodkach naukowych i integracja naszej zbiorowości. Spotkanie w Wyższej Szkole Policji i kolejne zjazdy oraz konferencje nie przyczyniły się do powołania struktur organizacyjnych. Na tym tle, z dużym szacunkiem i poparciem, należy odnotować wysiłki prof. Mariana Cieślarczyka na rzecz powołania i ukonstytuowania Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie. W dniach 25 i 26 września 2017 roku w Siedlcach odbył się I Kongres Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie, który ukonstytuował się, przyjął statut, program i wybrał władze. Przyjęte rozwiązania dają nadzieję na twórczy rozwój i dalszą integrację środowiska nauk o bezpieczeństwie.

Istotnym czynnikiem budowania prestiżu poszczególnych nauk jest funkcjonowanie wiodących ośrodków naukowych – problem podnoszony w materiałach Kongresu Nauki Polskiej i przygotowanych projektach reform. Przed 2011 rokiem w naukach wojskowych niekwestionowanym liderem i ośrodkiem wiodącym była Akademia Obrony Narodowej, kuźnia kadr naukowych i promotor wielu badań w obszarze wojska i bezpieczeństwa. Po sześciu latach funkcjonowania nauk o bezpieczeństwie trudno w sposób jednoznaczny wskazać ośrodek, który przyjąłby wiodącą rolę w dyscyplinie.

Szczegółnej uwadze i analizie powinniśmy poddać kwestie interdyscyplinarności i wielowymiarowości nauk o bezpieczeństwie. Wcześniej już wspomniano o relacjach np. między bezpieczeństwem a socjologią, filozofią, psychologią. Głębszego zastanowienia wymagają problemy metodologiczne, merytoryczne, obszary badawcze i migracja pracowników naukowych.

Bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo należy do zestawu współczesnych pojęć, które są przytaczane i używane w różnych kontekstach i znaczeniach. Przeżywa swoisty renesans, jest od nowa definiowane i klasyfikowane. Długi okres pokoju, brak zagrożeń o charakterze militarnym spowodował odejście od klasycznego rozumienia bezpieczeństwa, w przeszłości utożsamianego z gotowością do odparcia agresji zbrojnej. *Encyclopaedia Britannica*, definiując bezpieczeństwo narodowe, wskazuje, że oznacza ono „zabezpieczenie narodu przed groźbą podboju przez zewnętrzną potęgę”. Przytaczając inne definicje, można znaleźć w nich odniesienie do wroga zewnętrznego, który zagraża integralności terytorialnej, instytucjom państwa, żywotnym interesom ekonomicznym i politycznym (Polak, 1996). Brak zagrożeń militarnych, niski poziom

zachowań agresywnych w otoczeniu Polski powodował wzrost zainteresowań bezpieczeństwem rozwoju społecznego-gospodarczego, kulturalnego, wzrostem jakości życia i dobrobytu obywateli. Jak zauważył Adam Korcz, „Społeczeństwo w «bezpiecznej Europie» czuje się bowiem bardziej zagrożone np. z powodów ekonomicznych czy ekologicznych niż militarnych. Zgodnie z tym nowym spojrzeniem działalność państwa nie powinna ograniczać się do zapewnienia bezpieczeństwa militarnego, lecz powinna być realizowana na maksymalnie wielu poziomach i musi brać pod uwagę takie wartości, jak: pokój społeczny, pomyślność, sprawiedliwość, równowaga ekologiczna, dobro wspólne” (Korcz, 2015).

Podobne podejście do problemów bezpieczeństwa prezentuje Roman Kuźniar. Stwierdza „w powodzi haseł w rodzaju ‘po pierwsze gospodarka’ lub ‘po pierwsze człowiek’ szybko zapominamy, że fundamentem tego wszystkiego, co ‘po pierwsze’, jest bezpieczeństwo. Jest ono pierwotną, egzystencjalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw. Idzie przy tym nie tylko o przetrwanie integralności czy niezawisłości, lecz także o bezpieczeństwo rozwoju, który zapewnia ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostki czy narodu. Owo bezpieczeństwo zależy od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego, z którego mogą pochodzić ewentualne zagrożenia, zależy także od nas samych – naszego zdrowia i gotowości sprostania takim zagrożeniom” (Kuźniar, 1996).

Podpisana przez Prezydenta RP 5 listopada 2014 roku *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* podejmuje próbę całościowej interpretacji zagadnień bezpieczeństwa w kontekście zmieniających się realiów politycznych i militarnych (*Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej*, 2014). Jest pierwszym ważnym dokumentem, który powstał w trakcie toczącego się konfliktu na Ukrainie. Od zakończenia II wojny światowej po raz pierwszy mamy do czynienia z walkami zbrojnymi na terytorium państwa graniczącego z Polską. Dokument określa potencjał bezpieczeństwa narodowego, ocenia środowisko bezpieczeństwa w wymiarze globalnym, regionalnym i krajowym, podejmowane działania i kierunki przygotowania systemu.

Istotna dla naszych zainteresowań część *Strategii* zawiera rozważania nad społecznymi aspektami bezpieczeństwa. W części poświęconej strategicznemu potencjałowi bezpieczeństwa narodowego podkreślono znaczenie potencjału społecznego, kapitału ludzkiego, nowoczesnego systemu edukacji publicznej i szkolnictwa wyższego, w tym edukacji dla bezpieczeństwa, dla sprawnego, niezagrażonego funkcjonowania naszego państwa. Analizując środowisko bezpieczeństwa Polski w wymiarze krajowym, wskazuje się znaczenie sytuacji demograficznej, spowodowanej malejącym przyrostem naturalnym, emigracją zarobkową, w dalszej perspektywie niedoborem siły roboczej, znacznym obciążeniem systemu ubezpieczeń

społecznych oraz koniecznością zapewnienia warunków do wydłużenia aktywności zawodowej i społecznej osób starszych. Wskazuje się bariery blokujące rozwój, zjawisko długotrwałego bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego, rozwarstwienia społecznego, nierównego dostępu do dóbr i usług. Istotne dla bezpieczeństwa społecznego wyzwania w zakresie porządku publicznego związane z ochroną ludności, bezpieczeństwem imprez masowych i ruchu drogowego oraz przestępczością zorganizowaną, gospodarczą, narkotykową i handlem ludźmi. Niebezpieczną barierę dalszego rozwoju Polski stanowi korupcja.

Strategia, diagnozując zagrożenia w sferze społecznej, wskazuje także działania, które należy podjąć. Istotą jest stworzenie bezpiecznych warunków godziwego życia obywateli oraz rozwoju duchowego i materialnego narodu; ochrona dziedzictwa narodowego, w tym zapewnienie możliwości jego bezpiecznego rozwoju, zwłaszcza w sferze ekonomicznej, społecznej i intelektualnej. Do kluczowych działań zalicza:

1. **Ochronę i umacnianie tożsamości narodowej**, w tym m.in. pielęgnowanie kultury, ciągłości historycznej i pokoleniowej;
2. **Edukację dla bezpieczeństwa**, w tym m.in. podnoszenie świadomości społecznej w kwestii rozumienia zagrożeń i kompetencji pozwalających reagować;
3. **Działalność mediów na rzecz bezpieczeństwa** poprzez zacieśnianie współdziałania administracji i służb z mediami w celu budowania świadomości społecznej w zakresie odpowiedniego reagowania na pojawiające się zagrożenia;
4. **Przeciwdziałanie zagrożeniom dla bezpieczeństwa demograficznego**, strategicznym zadaniem jest zahamowanie obecnych i prognozowanych niekorzystnych zmian demograficznych, tworzenie warunków sprzyjających zwiększeniu liczby urodzin;
5. **Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego** poprzez integrację społeczną, dostęp do usług publicznych, zmniejszenie ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez aktywizację zawodową, współdziałanie instytucji pomocy społecznej;
6. **Utrzymanie porządku publicznego na właściwym poziomie**, zapobieganie naruszeniom, wykrywanie przestępstw i wykroczeń godzących w życie, zdrowie i mienie obywateli, jak również interesy państwa;
7. **Zapewnienie bezpieczeństwa powszechnego (ratownictwo i ochrona ludności)** poprzez działania związane z ratowaniem życia, zdrowia, mienia i środowiska przed klęskami żywiołowymi lub spowodowanymi działalnością człowieka;

8. **Zarządzanie kryzysowe** w zakresie przygotowania administracji publicznej do działań w sytuacjach kryzysowych, przeciwdziałania ich powstawaniu, wymiany informacji, podejmowania decyzji i koordynowania działań;
9. **Przeciwdziałanie i zwalczanie zjawisk korupcji** w życiu publicznym i gospodarczym, w szczególności w instytucjach państwowych i samorządowych;
10. **Ochronę zdrowia** obejmującą rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa zdrowotnego, w tym związanych z rozwojem współczesnej cywilizacji, a także ratowanie życia i zdrowia ludności.

Kluczowe znaczenie dla rozwoju społecznego, prowadzenia właściwej polityki społecznej ma zintegrowany system bezpieczeństwa narodowego i podsystemy społeczne adekwatne do podejmowanych działań ochronnych. Przytaczane wcześniej stwierdzenia, a także tezy zawarte w *Strategii* potwierdzają potrzebę holistycznego podejścia do problemów bezpieczeństwa społecznego – dostrzegania jego wymiaru państwowego, lokalnego, rodzinnego i jednostkowego. Nie wdając się w szczegóły rozważań teoretycznych, można przyjąć, że zachodzi pełna korelacja między wysiłkami państwa na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa jednostkom i strukturom społecznym oraz wpływem stanu społeczeństwa na bezpieczeństwo państwa (Korcz, 2015). Bezpieczeństwo narodu i jego dobra wspólnego jest ściśle związane, z jednej strony, z kondycją społeczności stanowiącej naród, z drugiej zaś – z kondycją państwa powołanego do zapewnienia trwania i rozwoju narodu (Kowalczyk, 1994).

Bezpieczeństwo społeczności lokalnych

Bezpieczeństwo społeczności lokalnych stanowi integralny składnik szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Pozytywne oceny dotyczące braku zagrożeń w naszym mieście, dzielnicy, wsi, ulicy przekładają się na opinie formułowane w stosunku do bezpieczeństwa narodu i państwa. Ma to także odwrotny skutek. Media przepełnione informacjami o brutalizacji życia, zamachach terrorystycznych, aktach przemocy, gwałtach i podobnych zagrożeniach formułują nasze poglądy o charakterze ogólnym, które następnie przekładają się na oceny lokalne. Jednym z paradoksów, który znalazł odzwierciedlenie w badaniach dokumentowanych w kolejnych częściach pracy, jest stwierdzenie, że moja okolica jest bezpieczna, ale w naszym kraju odczuwam zagrożenie. Sygnalizowany problem różnic w ocenach bezpieczeństwa ogólnego i lokalnego wskazuje na duży obszar subiektywizmu, który rządzi postrzeganiem zagrożeń.

Przykładem przenikania i wzajemnych relacji między różnymi rodzajami zagrożeń są wydarzenia z 11 września 2001 roku w Nowym Jorku. Atak na wieże WTC w jednym czasie oraz miejscu pokazał globalny i lokalny, polityczny i społeczny, zewnętrzny i wewnętrzny charakter bezpieczeństwa. Atak, który był wyrazem światowego konfliktu, emanacją terroryzmu, ma swój charakter lokalny i indywidualny. Mieszkańcy Manhattanu, pracujący w światowym centrum biznesu zostali zaatakowani w miejscu wykonywania codziennych obowiązków życiowych i zawodowych. Globalny konflikt, światowa polityka wpłynęła na codzienne funkcjonowanie i bezpieczeństwo tych ludzi. Zniszczono domy, miejsca pracy, podstawy egzystencji.

Powyższe rozważania skłaniają do sformułowania kilku refleksji w warstwie teoretycznej. Korzystając z bogatego dorobku nauk o bezpieczeństwie, jesteśmy w stanie dokonać podziału bezpieczeństwa według dominujących cech charakterystycznych dla danego obiektu lub procesu. Za Ryszardem Ziębą przyjęto w polskiej literaturze przedmiotu podział bezpieczeństwa według następujących aspektów (Zięba, 1999):

- 1) podmiotowego: bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe;
- 2) przedmiotowego: bezpieczeństwo polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne, informacyjne itd.;
- 3) przestrzennego: bezpieczeństwo personalne (dotyczące indywidualnych ludzi – osób), lokalne (państwowo-narodowe), subregionalne, regionalne (kolicyjne), ponadregionalne i globalne (uniwersalne);
- 4) czasu: stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa;
- 5) sposobu organizowania: indywidualne (unilateralne) – hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie, sojusze (system blokowy), system bezpieczeństwa kooperacyjnego, system bezpieczeństwa zbiorowego.

Ryszard Zięba z przestrzennego punktu widzenia bezpieczeństwo lokalne umieszcza między bezpieczeństwem personalnym (dotyczącym indywidualnych ludzi – osób) a subregionalnym i regionalnym. Kazimierz Malak według kryterium przestrzennego bezpieczeństwo dzieli na: globalne (uniwersalne); transregionalne, regionalne, subregionalne, lokalne, miejscowe, personalne (dotyczące indywidualnych – osób; Malak, 2016). W porównaniu do Ryszarda Zięby uszczegółowia i wyróżnia dodatkową przestrzeń: miejską.

Konkretyzując obszar bezpieczeństwa lokalnego, musimy przedstawić i określić zasięg sąsiadujących z nim i większych przestrzennie: bezpieczeństwa regionalnego i subregionalnego oraz mniejszego: miejskiego i personalnego.

Bezpieczeństwo regionalne – to ochrona systemu stosunków wzajemnych państw regionu przed zagrożeniami destabilizacji sytuacji, kryzysami, konfliktami

zbrojnymi i wojnami o charakterze regionalnym, na przykład na Bliskim Wschodzie, Europie Środkowej i regionie Morza Bałtyckiego (Malak, 2016).

Bezpieczeństwo subregionalne – dotyczy obszaru mniejszego niż region, jego definicja jest tożsama z bezpieczeństwem regionalnym, a różni je tylko obszar, na którym jest tworzone. Subregion – obszar mniejszy niż region, wyróżniająca się pewnymi cechami fizycznymi, etnograficznymi, gospodarczymi niewystępującymi w innych częściach regionu (Zgółkowska, 2003).

Bezpieczeństwa na poziomie miejscowym – obejmuje problemy bezpieczeństwa zarówno wielkich miast, dzielnic, a także powiatów i gmin, tzn. jednostek administracyjnych mających status samorządowy. Tym jednostkom administracyjnym zagrażają charakterystyczne, w dużej części tylko dla nich, zagrożenia dla żywotnych interesów jednostki i wspólnoty społecznej: bezrobocie, brak niezbędnej infrastruktury społecznej i bytowej, względna niedostępność opieki lekarskiej, innych usług, niski poziom komunikacji, oddalenie od duchowych źródeł kultury itd. (Malak, 2016).

Najmniejszy wymiar stanowi **bezpieczeństwo personalne** lub jednostki, którego istotą jest zapewnienie warunków realizacji żywotnych i ważnych interesów jednostki społecznej i ochrona przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Każdy z nas chce się czuć bezpiecznie w społeczeństwie funkcjonującym w stanie pokoju, posiadać stałą pracę utrzymanie, oszczędności i różnego rodzaju ubezpieczenia (medyczne, dentystyczne, od bezrobocia, inwalidztwa, na starość). Deprywację potrzeby bezpieczeństwa wprowadza stan wojny, rewolucji, załamania się autorytetów, społeczny chaos, ale także złe funkcjonowanie ekonomiczne czy społeczne, choroby, klęski żywiołowe. Zaburzenie bezpieczeństwa jednostki i porządku publicznego może wywołać narastająca fala przestępczości (Podleśna, 2005).

Bezpieczeństwo lokalne, umiejscowione między subregionalnym a miejscowym i personalnym, obejmuje w sensie przestrzennym tylko część terytorium państwa i społecznej wspólnoty na danym terytorium. Obszar ten może być oddzielnym terytorium w granicach państwa lub obejmować kilka podmiotów. Przez terytorium lokalne rozumie się jednorodny obszar obejmujący jeden lub kilka obiektów. Uwzględnia się przy tym świadomość społeczną ludności tego obszaru, która polega nie tylko na utożsamianiu się z określoną okolicą, ale też uznaje się za odrębną od mieszkańców innych terenów, mających odmienne tradycje, nawyki, ekonomiczne i społeczne właściwości, często inne interesy polityczne (Prochożewa, 2002). Regionalizacja bezpieczeństwa powoduje, że w większym stopniu uwzględniana jest lokalna specyfika zagrożeń oraz metod i środków przeciwdziałania, szczególnie w sprawach ekologicznych i katastrof naturalnych. Coraz większe znaczenie ma więc kształtowanie lokalnego kompleksu bezpieczeństwa, co

pozwała nam mówić o bezpieczeństwie lokalnym (Haliżak, 2004). Istotą bezpieczeństwa lokalnego jest przeciwdziałanie, zapobieganie i minimalizowanie skutków, które mogą wystąpić lub wystąpiły w wyniku zdarzenia kryzysowego.

Bezpieczeństwo społeczności lokalnych ma nie tylko wymiar przestrzenny, ale także nie mniej istotny przedmiotowy. W obszarze zainteresowań bezpieczeństwa publicznego, ekologicznego, społecznego, kulturowego znajdują się problemy funkcjonowania i przeciwdziałania zagrożeniom społeczności lokalnych. Analiza przestrzenno-przedmiotowa pozwala uchwycić głębię i złożoność badanych obszarów i problemów.

Szczególnie istotne znaczenie ma **bezpieczeństwo publiczne**, które w najbardziej ogólnym ujęciu oznacza stan, w którym nie są popełniane przestępstwa, zwłaszcza przeciwko życiu, zdrowiu i mieniu (Widacki i in., 1997). W. Kitler definiuje bezpieczeństwo i porządek publiczny jako „stan zapewniający ochronę życia, zdrowia, mienia i innych wartości przed bezprawnymi działaniami oraz ochronę zasad współżycia społecznego i stosunków regulowanych normami prawnymi i zwyczajami” (Kitler, 2001). W ujęciu S. Pikulskiego bezpieczeństwo publiczne to „pewien pożądaný stan rzeczy gwarantujący niezakłócone funkcjonowanie urzędów publicznych w państwie oraz bezpieczeństwo życia obywateli, obejmujące ochronę ich życia i zdrowia oraz mienia” (Pikulski, 2000). Drogą do realizacji tych celów jest tworzenie, a następnie konsekwentna realizacja programów prewencyjnych, konstruowanych na potrzeby społeczności lokalnych. To także tworzenie bezpiecznych przestrzeni w środowisku lokalnym (Rozwadowski, 2015).

Bezpieczeństwo ekologiczne, utożsamiane z bezpieczeństwem środowiskowym, to stan środowiska naturalnego, zapewniający człowiekowi zdrową egzystencję i przetrwanie, korzystny dla jego rozwoju oraz zabezpieczający go przed takimi zagrożeniami, których źródłem może być środowisko przyrodnicze (Filipkowski, 2015). Ma wymiar społeczny dotyczący jednostek, grup społecznych, narodów i ludzkości zamieszkującej Ziemię; przestrzenny – to stan środowiska w naszym ogrodzie, parku, ulicy, dzielnicy, wsi, mieście, gminie, powiecie, województwie, państwie i całym globie (np. dziura ozonowa). Nasze rozważania skupiają się na tym wymiarze najmniejszym: człowieku, społeczności lokalnej i obszarze codziennego funkcjonowania.

Bezpieczeństwo społeczne „obejmuje całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych realizowanych przez podmioty rządowe (narodowe i ponadnarodowe), pozarządowe oraz samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego poziomu życia osobom, rodzinom, grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie pomocy ludziom, którzy czasowo lub trwale są niezdolni do pracy

zawodowej, znaleźli się przez własną niezaradność w trudnych sytuacjach życiowych, lub ze względu na zaistniałe okoliczności zewnętrzne (np. powódź, pożar) doświadczyli pogorszenia warunków życia” (Jakubczak, Flis, 2006). Omawiając wyżej *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, wskazano zagrożenia w sferze społecznej, ale także działania, które należy podjąć.

Bezpieczeństwo kulturowe według J. Czaja to „zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością” (Czaja, 2013). Do społecznych podstaw bezpieczeństwa kulturowego zbieżnych i oddziaływających na bezpieczeństwo lokalne J. Czaja zalicza:

- 1) funkcję religii i Kościoła rzymskokatolickiego;
- 2) funkcję kultury ludowej i etosu chłopskiego;
- 3) funkcję tradycyjnych struktur społecznych: rodziny, szkoły, kościoła;
- 4) funkcję społeczeństwa obywatelskiego;
- 5) wzrost oddziaływania kultury popularnej.

Pozycjonując bezpieczeństwo społeczności lokalnych, przedstawiliśmy jego wymiar przestrzenny i przedmiotowy. Istotne z punktu dalszych rozważań będzie sprecyzowanie i zdefiniowanie **społeczności lokalnej** jako podmiotu, na który skierowane są działania na rzecz bezpieczeństwa. Według P. Starosty społeczność lokalna to struktura społeczno-przestrzenna, którą tworzą „ludzie pozostający wobec siebie w społecznych interakcjach i zależnościach w obrębie danego obszaru i posiadający jakiś wspólny interes lub poczucie grupowej i przestrzennej tożsamości jako elementy wspólnych więzi” oraz zdolność „do podejmowania wspólnych działań na rzecz rozwiązywania nurtujących [tych ludzi] problemów” (Starosta, 1995). M. Rozwadowski traktuje społeczność lokalną jako „zbiorowość zamieszkującą wyodrębnione, stosunkowo niewielkie terytorium, jak np. parafia, wieś czy osiedle, w której występują silne więzi wynikające ze wspólnoty interesów i potrzeb, a także z poczucia zakorzenienia i przynależności do zamieszkiwanego miejsca” (Rozwadowski, 2015). Jako elementy konstytuujące społeczność lokalną wymienia się w socjologii:

- 1) przestrzeń (geograficznie wydzielony obszar) i terytorium (teren zasiedlony przez ludzką populację);
- 2) zamieszkującą to terytorium ludność;
- 3) społeczne interakcje zachodzące między zamieszkującymi terytorium osobami;
- 4) wspólne więzi ludzi i instytucji, co sprawia, że zbiorowość charakteryzuje się wewnętrznym zintegrowaniem, co z kolei umożliwia podejmowanie wspólnych działań na rzecz rozwiązywania lokalnych problemów;

5) poczucie przynależności do miejsca zamieszkania, wyrażające się w postawach określanych, jako tzw. patriotyzm lokalny (Rozwadowski, 2015).

We wszystkich definicjach społeczności lokalnej występuje element spajający, jakim jest więź społeczna łącząca członków terytorialnej zbiorowości. Według *Słownika socjologicznego* więź społeczna to „ogół stosunków, relacji i zależności wiążących jednostkę z grupą, zbiorowością, ośrodkami kontroli społecznej lub inną jednostką; w. s. łącząca jednostki w grupy opiera się przede wszystkim na świadomości przynależności do grupy, wspólnocie wartości i interesów, przedkładaniu interesów grupy nad swoje własne, identyfikacji działań i przekonań z działaniami i przekonaniami grupy, co jest efektem podzielenia podstawowych konformizmów grupowych” (Olechnicki, Załęcki, 2000). Ze względu na rodzaje podmiotów można wyróżnić np. więź rodzinną, koleżeńską, rówieśniczą, towarzyską, pracowniczą, sąsiedzka i etniczną.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, można określić listę podstawowych obszarów bezpieczeństwa społeczności lokalnych:

- 1) Bezpieczeństwo osobiste;
- 2) Bezpieczeństwo publiczne;
- 3) Porządek publiczny;
- 4) Ochrona środowiska, bezpieczeństwo ekologiczne;
- 5) Bezpieczeństwo energetyczne, komunalne (woda, ścieki, odpady komunalne, ciepło, gaz);
- 6) Bezpieczeństwo informacyjne (ochrona informacji, sprawna łączność między członkami społeczności lokalnej i podmiotami zewnętrznymi);
- 7) Dostęp do instytucji oświatowych, edukacyjnych i opiekuńczych (przeznaczonych dla dzieci i dorosłych);
- 8) Ochrona medyczna, pomoc społeczna, sport i rekreacja;
- 9) Bezpieczeństwo komunikacyjne (m.in. BRD), dostęp do szlaków komunikacji i transportu;
- 10) Dostęp do sądów powszechnych, obsługi i pomocy prawnej;
- 11) Lokalny rynek pracy;
- 12) Dostęp do placówek handlowych, usługowych (Fehler, 2009).

W ostatnich latach wzrasta zainteresowanie bezpieczeństwem w bezpośrednim otoczeniu człowieka. Rośnie ilość badań naukowych prowadzonych w ośrodkach akademickich i wśród podmiotów zajmujących się profesjonalnie bezpieczeństwem. Efektem są publikowane monografie i materiały o charakterze przyczynkarskim. Ukazują złożoność podejmowanych problemów, wieloaspektowość i różnorodność interpretacji teoretycznych i działań o charakterze prewencyjnym.

Bibliografia:

- Czaja, J. (2013). *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*. Kraków: Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- Fehler, W. (2009). Lokalny wymiar wewnętrznego bezpieczeństwa. W: W. Fehler (red.), *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*. Warszawa: Arte.
- Filipkowski, J. (2015). Bezpieczeństwo ekologiczne. W: A. Żukowski, M. Hartliński, W.T. Modzelewski, J. Więclawski (red.), *Podstawowe kategorie bezpieczeństwa narodowego*. Olsztyn: Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Haliżak, E. (2004). Regionalizm w stosunkach międzynarodowych. W: E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jakubczak, R., Flis, J. (2006). Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona.
- Kitler, W. (2001). *Obrona Cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP*. Warszawa: AON. Wydział Wydawniczy.
- Korc, A. (2015). *Bezpieczeństwo społeczne Rzeczypospolitej Polskiej*. Pobrane z: www.adamkorc.w.interia.pl/spol.pdf.
- Kowalczyk, S. (1994). *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kuźniar, R. (1996). Po pierwsze bezpieczeństwo. *Rzeczpospolita*, 09.01.
- Malak, K. (2016). *Typologia bezpieczeństwa. Nowe wyzwania*. Pobrane z: <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/bezpieczenstwo/954-typologia-bezpieczenstwa-nowe-wyzwania>.
- Olechnicki, K., Załęcki, P. (2000). *Słownik socjologiczny*. Toruń: Graffiti BC.
- Pikulski, S. (2000). Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego. W: W. Bednarek, S. Pikulski (red.), *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- Podleśna, A. (2005). Bezpieczeństwo a integracja europejska. W: W.J. Maliszewski (red.), *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Polak, E. (1996). *Przemiany cywilizacji współczesnej w sferze kultury materialnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Prochożewa, A.A. (2005). *Obszczaja teorija nacionalnoj biezopasnosti*. Moskwa: Izdatelstwo RAGS.
- Rozwadowski, M. (2015). Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy. *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje*, nr 15.
- Starosta, P. (1995). *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej*. (2014). Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- Widacki, J., Sarnecki, P., Czarny, P., Mączyński, M., Wójcikiewicz, J. (1997). *Ustrój i organizacja Policji w Polsce oraz jej zadania w ochronie bezpieczeństwa i porządku (reformacja Policji – część I)*. Warszawa–Kraków: IPS. Program Reformy Administracji Publicznej.

-
- Wróblewski, R. (2017). *Wprowadzenie do nauk o bezpieczeństwie*. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego.
- Zgółkowa, H. (2003). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 40. Poznań: Wydawnictwo „Kurpisz”.
- Zięba, R. (1999). *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*. Warszawa: Scholar.